

DR I. BRLIĆ:

ZAŠTO JE ANTUN MAŽURANIĆ OTKLONIO ČLANSTVO U JUGOSLAVENSKOJ AKADEMIJI

O tome zašto Ivan Mažuranić nije bio izabran (pa ni predložen) za člana Jugoslavenske akademije, i o tome zašto se Antun Mažuranić, koji je bio među prvom četrnaesticom izabranih i carskim pismom potvrđenih članova, toga članstva odrekao, nisu suvremenici bili načistu, a ni kasnije nije ta stvar osvijetljena.

Pa ipak se tada gest Antuna Mažuranića smatrao kao gest protesta, pa čak i kao smiona, od sijedog već i vrlo povučenog učenjaka neočekivana demonstracija: samo se nije znalo, ili se nije htjelo znati, protiv čega.

Danas su nam dostupni lični arhivi Antuna, Ivana i Matije Mažuranića,¹ pa nam dva pisma Ivana Mažuranića bratu Antunu i niz dokumenata iz spisa Antunovih otkrivaju pozadinu i prikazuju sam akt Antunova odreknuća.

Kako su dosad neki javno objašnjavali Antunov korak, karakteristično iznosi 25 godina kasnije mlađi suvremenik Antunov i Ivanov, akad. historičar Tade Smičiklas.² On veli da Antun Mažuranić uopće nije bio političar i nikad nije aktivno ulazio u političku arenu, »ali na valovima politike, koji nose njegova brata Ivana, uvijek pliva cijelo srce Antunovo; on je strastven samo za Ivanovu politiku.« Mada je Antun devet godina stariji od Ivana, on u politici nema vlastite inicijative, nego dijeli i radosti i gorčine političkih uspjeha i neuspjeha brata Ivana. »Bio je izabran među prvim akademikima u Akademiju«, veli dalje Smičiklas, »ali se zahvaljuje na časti akademika, a ljudi pravo rekoše, da ga je boljelo, što ne izabraše i veleumnoga mu brata Ivana.«

¹ Sredio ih je, god. 1951, pisac ovoga, te ih, po odredbi vlasnice, unuke Ivana Mažuranića gdje. Aleksandre Nestorove-Mažuranić, predao arhivu Sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

² Tade Smičiklas i Franjo Marković, *Matica Hrvatska od god. 1842-1892.* – Spomen-knjiga. Zagreb 1892. str. 299.

Mnogo kasnije piše *Cihlar-Nehajev*³ monografiju upravo onih razdoblja političke karijere Ivana Mažuranića, kad je bio na dvije prekretnice, od kojih je jedna – da li s Bečom ili s Magjarima – vremenski padala upravo u doba konstituiranja Jugoslavenske akademije i Antunova odreknuća od članstva u njoj. No Cihlar ne spominje ni jednom riječi tog koraka Antuna Mažuranića, a ni činjenice da Ivan nije ni predložen bio za člana Akademije, mada se sve to desilo u uskoj vezi s Ivanovim kancelarstvom, tj. s njegovom demisijom s tog položaja, a iz političkih razloga.

U svojoj skici za povijest postanka Jugoslavenske akademije prof. dr Ferdo Šišić⁴ iznosi fakta oko osnutka Akademijina samo do godine 1863,⁵ pa je razumljivo da se ne dotiče Antunova odreknuća, koje pada u razdoblje 3 godine kasnije.

Prof. Barac⁶ ne spominje, doduše, Antunova odreknuća, ali pokušava objasniti činjenicu zašto Ivan Mažuranić, koji je, po njegovu sudu, imao sve preduvjete da bude izabran članom Akademije, nije bio ni predložen ni izabran među prvim članovima Jugoslavenske akademije, time što – kako veli – »nije kao kancelar nastojao, da pravila (Jug. akademije op. p.) budu što prije potvrđena.«

Tom Barčevu mišljenju protive se činjenice i dokumenti što ih iznosi Šišić u spomenutoj svojoj radnji, a iz kojih izvodi baš suprotan zaključak: »Velika je zato zasluga«, veli Šišić, »hrvatske dvorske kancelarije i njena šefa kancelara Mažuranića, da je umio toliko vješto i patriotski povesti poslove i rasprave (u Bečkom ministarskom vijeću i kod cara. Op. p.) oko podizanja Jugoslavenske akademije, da su najposlije ipak svršili s uspjehom Hrvata«, i to, kako ranije od riječi do riječi veli, »poslije velikog truda, te odurnih i gnusnih intriga.«

Kako bismo uočili momenat u kome se desila činjenica o kojoj raspravljamo, valja nam ukratko iznijeti historijat osnivanja Jugoslavenske akademije. God. 1860. predao je Strossmayer banu Šokčeviću 50.000 forinti kao temeljni kapital za osnutak Akademije, koji se dobrovoljnim prinosima ubrzo potrostručio. Hrvatski je sabor 29. travnja 1861. donio jednodušan zaključak da se Akademija osnuje, sastavio osnovu pravila i podnio caru predstavku da se konstituiranje Akademije – pod nazivom »Jugoslavenska akademija« – dopusti, a pravila odobre. Kako je, međutim, hrvatski sabor od god. 1861. doskora bio

³ Milutin Cihlar-Nehajev, O Ivanu Mažuraniću kancelaru i banu, Hrvatska Revija god. 1930.

⁴ Kako je postala Jugoslavenska akademija u Zagrebu. – Predavanje prof. dr F. Šišića. – »Novosti«, Zagreb 1934. – 26. do 28. V, br. 142–144. – To isto 3 godine kasnije u Javnosti, Beograd, god. III, 1937.

⁵ Za dalje događaje oko osnutka Akademije, tj. od god. 1863. do njena konačnog konstituiranja god. 1867, dr Šišić projicira plan, što mu ga ne će biti suđeno da izvede: »o tome, kako je onda akademički odbor hrv. sabora od god. 1861. još iste 1863. godine uzeo izmjenjivati Akademijina pravila, kako ih je po tom 1865/66. raspravio ... kako je najzad, poslije velikog truda, te odurnih i gnusnih intriga, Jugoslavenska akademija proradila, o tome nam valja, dabome, napose raspravljati.«

⁶ Antun Barac, »Mažuranić«. – Matica Hrvatska, Zagreb 1945. str. 26.

raspušten, jer su se politički odnosi između Beča i Hrvatske još više zategnuli, uspjelo je tek 5. godina kasnije ishoditi odobrenje pravila od bečkog dvora.⁷

Kad je hrvatski sabor poslije toga, početkom god. 1866, predlagao caru na potvrdu prvih 14 pravih članova Jugoslavenske akademije, Ivan Mažuranić već nije bio kancelarom. – »Pao je s kancelarstva, kad se spremao dualizam«, ukratko veli Smičiklas.⁸ Faktično Ivan Mažuranić nije »pao«, nego je dao svoju ostavku na položaj kancelara, jer se u biti nije slagao s osnovom dualističkog uređenja monarhije. Političke motive, zbog kojih je Ivan Mažuranić preferirao ulazak Hrvatske u sklop zemalja austrijske krune negoli u realnu uniju s Ugarskom, iznosi prof. dr. Šišić u spomenutom svom spisu o osnivanju Jugoslavenske akademije⁹ pa završuje: »No koliko god je ovo političko rezonovanje (Ivana Mažuranića op. p.) bilo ispravno – kako je to pokazala već najskorija budućnost, – ipak je velika većina članova Narodne stranke, a među njima i biskup Strossmayer, pa Rački i Mrazović, ostala i dalje vjerna programu realne unije s Ugarskom.«

To temeljno političko razmimoilaženje između Mažuranića i Strossmayera pomutilo je i lične odnose te dvojice političkih prvaka. Strossmayer pišući Račkome¹⁰ o listu »Svijet«, što ga je izdavala kao svoje glasilo »Samostalna narodna stranka« Ivana Mažuranića, veli: »to je novljanska bahatost »Svijetom« nazivati organ, koji ima o naših stvarih raspravljati.« A u drugom jednom pismu¹¹ veli: »Hvala Bogu, da se je Akademija konstituirala. Ne bojte se ništa, što trula natražnjačka stranka prot njoj agitira i demonstrira.« A kako se s druge strane, inače poznato suzdržljivi državnik Ivan Mažuranić izražava o onima koji po njegovu mnijenju vode politiku pogubnu za Hrvatsku, tj. politiku dualističkog ustroja monarhije, vidjet ćemo kasnije, u njegovim pismima bratu Antunu.

Kako je rečeno, Ivan Mažuranić je svoj protest protiv te, po njegovu mnijenju antihrvatske politike bečkog dvora, po kojoj bi Hrvatska bila izručena magjarskoj ekspanzionističkoj politici, izrazio time što je 3. XI 1865. dao ostavku na položaj hrvatskog dvorskog kancelara, svoje pokušaje u Beču dijelom rasprodao, a većim dijelom preselio, te u veljači god. 1866. napustio Beč i vratio se u Zagreb. – Tu je, i dalje u znak protesta, demonstrativno položio svoj mandat narodnog zastupnika hrv. sabora na sjednici od 9. svibnja 1867.

Uz Mažuranića politički je pristajao i Kukuljević,¹² član saborskog odbora za izbor članova Akademije, pa je vrlo vjerojatno da se i samo

⁷ Odnosni carski reskript pročitan je u 46. saborskoj sjednici od 9. 3. 1866. (str. 442. Saborski dnevnik 1865/66.)

⁸ Smičikals-Marković, op. cit. str. 137.

⁹ Javnost, Beograd, III/1937, br. 1. str. 8.

¹⁰ Šišić, Korespondencija Rački-Strossmayer. Sv. I str. 32. Pismo Strossmayera Račkome od 2. travnja 1866.

¹¹ od 1. VIII 1866. ibid. str. 35.

¹² I Kukuljević se odrekao članstva u Akademiji očito iz istih razloga.

neizbirljanje Ivana Mažuranića za člana Akademije desilo u znak političkog protesta, a po njegovu zahtjevu, što ga je dao na znanje svojim političkim prijateljima u Akademijinu odboru, a poglavito Kukuljeviću. Mažuraniću kao političaru i tajnom savjetniku, čovjeku koji ne bijaše odlučio da svoju političku djelatnost definitivno napusti, bilo bi gotovo nemoguće učiniti gest protesta, kako ga bijaše savjetovao svome bratu Antunu.

Vidi se dakle da je nagađanje Smičiklasovo o uzrocima Antunova odreknuća bilo proizvoljno, a ono prof. Barca o uzrocima zašto Ivan Mažuranić nije bio ni predložen za člana, netačno.

Da bismo sebi predočili koliko je Antunov korak bio demonstrativan, valja se sjetiti da su se stvari oko osnutka Akademije rješavale u sferama »carske milosti« i vrhovnog zakonodavnog tijela Hrvatske, hrvatskog sabora. Sabor je sastavio listu prvih pravih članova, koji će imati dužnost da Akademiju konstituiraju, da je uvedu u život, u funkciju; u toj je listi prve četrnaestorice članova bio i Antun Mažuranić;¹³ lista je posebnom svečanom predstavkom sabora poslana caru na odobrenje; a car ju je svečanim aktom odobrio.

Ličnim pismo od 13. svibnja 1866.¹⁴ obavještava ban, general barun Šokčević, Antuna Mažuranića da ga je »Njegovo ces. i kr. apostolsko veličanstvo blagoizvolilo previšnjim rješenjem premilostivo« imenovati pravim članom Jugoslavenske akademije. A gotovo dva mjeseca kasnije, dne 2. srpnja 1866, opet pismom pod velikim banskim pečatom¹⁵ ban Šokčević ga obavještava da je »ces. i kr. apostolsko veličanstvo« ... »premilostivo dozvolilo« ... da imenovani članovi »iznimno« smiju rečeni zavod, tj. Jugoslavensku akademiju proglasiti konstituiranim.

A evo kako je Antun Mažuranić na te akte carske milosti odgovorio. Kad je 10 dana kasnije dr Josip Šloser, privremeni predsjednik, svojim pismom od 12. srpnja 1866.¹⁶ pozvao Antuna Mažuranića na prvu konstituirajuću sjednicu Akademije za dan 22. srpnja u dvoranu Narodnog doma, reagira Antun Mažuranić tako, da ne predsjedniku dru Šloseru, nego izravno banu Šokčeviću upravlja pismo iz Rijeke, kojim ukratko otklanja svoje imenovanje za člana Jugoslavenske akademije »iz obiteljskih razloga«.

Taj njegov korak objašnjava ova korespondencija između njega i brata mu Ivana. Antun je, bez dvojbe, odmah po primitku Šloserova poziva, tj. 15. srpnja 1866. pisao iz Rijeke, gdje je u to doba bio ravnatelj gimnazije, pismo bratu Ivanu u Zagreb, pitajući ga kako da se vlada.¹⁷

¹³ Uz Mažuranića bili su još ovi članovi: dr J. Bleiweiss, M. Bogović, dr V. Jagić, I. Kukuljević-Sakcinski, S. Ljubić, dr P. Muhić, dr F. Rački, dr J. Subotić, dr J. K. Schlosser, dr B. Šulek, J. Torbar, A. Veber, Ž. Vukasović.

¹⁴ Izvornik pisma u arhivu Ant. Mažuranića, Sveučilišna knj. Zagreb, sign. R. 5844/a.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ To nam pismo nije sačuvano. Znamo za nj iz prvih riječi odgovora Ivanova.

Ivan mu odgovara pismom od 17. srpnja,¹⁸ koje glasi:

Zagreb, 17. serpnja 66.

Dragi moj Ante!

Odgovarajuć na ljubezni tvoj list od 15. t. mj. mislim da je najpametnije, da se odrečeš o d m a h časti akademičke, jer nevjerujem ni pošto, da bi ti s o n a k o v i m i elementi mogo ikad što uspješna radit u literaturi, koja će jim i onako bit samo d r u g o t a n poso, a najpreči politika, pak i to, kako znamo, ludu.

Ako si dakle i ti toga mnjenja, napiši odmah resignaciju u tri rieči, i to na bana, kad Akademia još nije konstituirana, i reci od prilike ovako:

P. G.

»Privatni moji odnošaji sile me sa zahvalnostju odklonit čast člana akademie južnoslovienske, koja mi bieše podieljena uslied previšnjeg riešenja od . . . dekretom od . . . i zamolit ujedno P. G. V. da ovo moje odklonjenje izvoli svojim putem dati na znanje onim, kojim nadleži popunjenje ovoga, sad izpražnjena miesta u pomenutoj akademii.«

Ja mislim, da će tako bit najbolje. Tko ima vremena i sposobnosti radit štogod u literaturi, taj more radit, ako i nije član toga veleučena tiela. A isto tako, tko će slušat ludu politiku, taj to more današnji dan, hvala bogu, svagdie i nije mu u tu sverhu nimalo potrebito, da bude član akademie.

Božidar¹⁹ piše od 14. t. m. iz Poisdorfa, južno-zapadno od Lundenburga i veli, da se imadu svaki čas tući s nepriateljem, koji za njimi uzastopce sliedi. Izgubila je I. divizija konjadic težke (Prinz von Holstein), kod koje je Božidar kao oficir od generalštaba, i koja je imala pervobitno 5.000 ljudih, pune *dve tretjine*. Strašno. Kamo ide ta Božidarova divizia ili bolje rekuć, plaćni ostanci te divizie, nepiše ništa, nego ja sudim, da valjada u Florisdorf ili kamo drugamo u okolicu bečku. Što će bit iz toga, neka bog zna. Ali, kako mi se čini, doći će pred Bečem još morda ovaj tjedanj do boja.²⁰

Matij²¹ je ovdie zdrav, a tako i mi ostali, svaki kako može. Pozdravljamo ljubezno vas jednoga i drugoga

tvoj

Ivan.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Božidar, stariji sin Ivanov, konjanički kapetan. U tom času nalazi se u austrijskoj armadi razbijenoj kod Kraljičina Graca (Königgrätz) dne 3. srpnja 1866.

²⁰ Poraz kod Königgrätza i ponovna opasnost za dinastiju ubrzaše dualističke odluke Franje Josipa.

²¹ Matija Mažuranić, najmlađi brat Ivanov, pisac tada glasovitog djela »Pogled u Bosnu«.

Eto, dakle, u tom pismu pravi neposredni povod Antunova odreknuća. Razloge zbog kojih je Ivan Mažuranić naputio brata da ovako drastično reagira, već smo naprijed iznijeli. Oni još jasnije iskaču iz drugog pisma Ivana Mažuranića bratu Antunu,²² koje glasi:

Beč, 10/II 866.

Dragi moj Ante!

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Leksa²³ se je još danas nakon osam danah vratila tužna u Zagreb, jer ovdie od svega poćustva nismo mogli prodat skoro ništa, ako nismo htieli dati tako rekuć posve zaman. I tako smo bili prisiljeni poslat sve u Zagreb, što će me stojat neizmierna troška, da sam ne znam gdje mi stoji glava.

K tomu sam još pokraden na Verhovcu, gdje mi učiniše štete do 50 for.

Cesar je došo sinoć. Ja ću gledat da dobijem koji dan audienciju, pak ću onda odmah u Zagreb.

Dakle dualizam, koji se je dosad stidljivo krio, sad bezobzirno diže rogove i sprema se progutat Hrvatsku!

Tu l' as voutu, George Dandin (sam si tako htio, George Dandin! prev. p.) Tako biva magaretu vazda, kadgod se uputi u lov, ako i ne s lavom, tako barem s vukom.

Ja sam tielesno zdrav, ali me boli duša nad ovim, što se sprema na našu kukavnu zemlju!

Želim ti dobro zdravlje, tebi i Jelisavi i Matiju, ako je još tamo.

Tvoj

Ivan.

²² Ibid.

²³ Aleksandra rod. Demeter, žena Ivanova (sestra dra Dimitrija Demetera).